

Zó krankjorem was Hongarije

Péter Zilahy: De laatste raamgiraf.
Vassallucci, 120 blz. € 18,95

De laatste raamgiraf is de eigenaardige titel van de eerste roman van de Hongaar Péter Zilahy (32). Zilahy, in vele disciplines thuis, is een zeer ambitieuze schrijver; met dit boek, vertaald in vele talen, hoopt hij zijn naam in één klap wereldwijd te vestigen. De titel heeft hij niet zelf bedacht: *Ablak - Zsiráf* is een geïllustreerde kinderencyclopedie, die in het communistische Hongarije begin jaren zeventig werd gepubliceerd. 'Ablak' (raam) is het eerste, 'Zsiráf' (giraf) het laatste woord in die encyclopedie waarvan praktisch elk kind een exemplaar bezat. De meeste kinderen beseften niet waar de titel op sloeg, maar dat hinderde niet; ze waren toch gewend om allerlei onbegrepen kreten te reproduceren. 'AblakZsiráf' werd een begrip. De letterlijke vertaling van *Az utolsó ablakZsiráf* drukt nauwkeurig uit waar Zilahy's roman over gaat: 'zo krankjorum was het toen bij ons.'

De laatste raamgiraf bouwt voort op die encyclopedie. Het is een aaneenschakeling van in eenvoudige taal opgestelde fragmenten die schijnbaar niets anders met elkaar te maken hebben dan de beginletter van het sleutelwoord. Aangezien die sleutelwoorden in het Hongaars doorgaans met een andere letter beginnen dan hun Nederlandse equivalenten, reikt vertaalster Mari Alföldy bij elke letter een lijst aan van de woorden waarop Zilahy zijn associaties baseert. Bij de 'ny' (regels voor de uitspraak, achter in het boek) staan bijvoorbeeld: nyakkendő = das, halsdoek, nyelv = tong, taal, nyaldos = likken, Nyugat = Westen. Hier en daar neemt Zilahy lemma's over uit het oorspronkelijke boek. Deze staan vet ge-

drukt, bijvoorbeeld: 'Als we iets niet weten, en we willen het graag weten, vragen we het. Op vragen krijgen we antwoord'. Dit soort zinnen parodiëren het communisme, een systeem waarin mensen als kind werden behandeld.

Zilahy's rode draad in deze roman is het verslag van de demonstraties in Belgrado in de winter van 1996-97, waar de schrijver zelf bij is geweest. Zilahy is in zijn geest een revolutionair, een echte '68'er, maar vanwege zijn leeftijd - pas in 1970 geboren - kon hij toen nog niet geschiedenis schrijven. Tegen de tijd dat hij volwassen werd, dienden zich opnieuw kansen aan. Een fluwelen revolutie in Praag, een wat ruigere in Roemenië, de val van de Muur - Zilahy is overal bij geweest.

In *De laatste raamgiraf* geeft hij op innemende, ironische toon blijk van zijn verontwaardiging over het verleden. Door vrije associatie, waartoe de vorm van deze 'encyclopedie' hem in staat stelt, behandelt hij de hele geschiedenis van Hongarije, met nadruk op de aanvankelijk succesvolle verdedigingsoorlogen tegen de Turken in de vijftiende eeuw - en zo komen we weer uit bij Belgrado, toen tot de Hongaarse kroon behorend en Nándorfehérvár geheten. Via Belgrado krijgen Milošević en zijn voor- en tegenstanders een sneer, maar ook Tito krijgt ervan langs. En naast deze lijn is er ruimte voor zowel Tibet, Inca's en Kant als voor de 'twaalf punten van de pioniers' en de Tien Geboden.

De Nederlandse lezer heeft waarschijnlijk weinig parate kennis van de zaken waaraan Zilahy refereert. Dat het boek toch zo geestig is, is te danken aan de prestaties van de vertaalster. Alföldy heeft de kennis wél en voelt de ironie haarfijn aan. Zij laat staan wat in 'simple'

vangt onbegrijpelijke verwijzingen door andere, met hetzelfde effect. Soms helpt het toeval mee: daar waar Zilahy zijn seksuele rijping parallel loopt met de aftakeling van het systeem - inderdaad, de dictators stierven als vliegen toen hij een puber was - staat het citaat

Het carnavaleske effect van deze 'encyclopedie' wordt versterkt door de illustraties

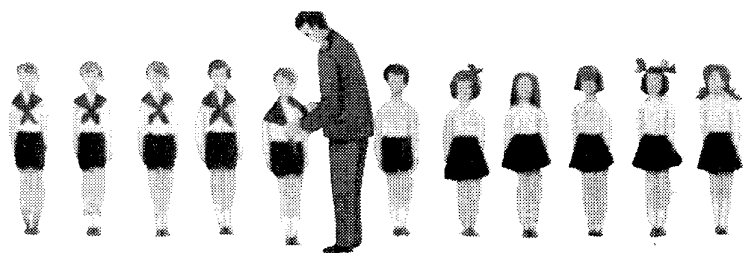
uit de Internationale: 'Sterft, gij oude vormen en gedachten, begeerte heeft ons aangeraakt.'

Het carnavaleske effect van alles op de grote hoop gooien en belachelijk maken wordt versterkt door de illustraties. Zilahy, naar eigen zeggen ook fotograaf, wisselt de brave illustraties uit *Ablak - Zsiráf* af met zijn eigen kiekjes over Belgrado in opstand - waar de aanvankelijk hoopvolle chaos, zoals we inmiddels weten, niet tot vredige rust heeft geleid. Dat hij vasthoudt aan de euforie, is begrijpelijk: *Raamgiraf* dateert uit 1998 en het is geen analyse van een schadelijk systeem, maar een inventarisatie van de (door verschillende systemen) aangerichte schade.

Wat irriteert, is dat Zilahy in zijn jeugdige elan soms een open deur intrapt: lessen Russisch, straatnamen en zelfs het feit dat het voorbeeldkind in de encyclopedie dezelfde naam draagt als hijzelf, alles neemt hij op de hak. Maar wat vooral zorgwekkend is, is dat Zilahy er alleen op uit lijkt te zijn het succes van deze roman verder uit te baten. Nieuw werk is sinds 1998 niet verschenen. Wél is van *De laatste raamgiraf* een hoorspel gemaakt, en er verscheen ook een cd-rom versie - misschien nog indrukwekkender en hilarischer dan het boek zelf - waarvan Zilahy op het 'Lezersfeest' in Rotterdam onlangs een Engelstalige editie demonstreerde. De fans kunnen deze via website van de kunstenaar (www.zilahy.net) bestellen.

GYÖRGY DANDÓY





Illustratie uit besproken boek